

AKRAN ZORBALIĞI KAVRAMININ LİSANSÜSTÜ TEZLERDE İNCELENMESİ
**EXAMINING THE CONCEPT OF PEER BULLYING IN POSTGRADUATE
THESES**

Tarık KORKMAZ
Mehmet ERKİN
Dr. Öğr. Üyesi Zehra ATBAŞI

Öz

Bu araştırmanın amacı, akran zorbalığı ile ilgili yazılan lisansüstü tezlerin içerik yönünden incelenmesidir. Araştırmanın amacı doğrultusunda, akran zorbalığı kavramı ile ilgili olarak Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi'nde erişimine açık olan 46 tez incelemeye alınmıştır. Bu doğrultuda tezlerin şekil ve içerik açısından incelemesi yapılarak lisansüstü tezinin eğitim düzeyi, yayımlandığı yıl, hangi anabilim dallarında yapıldığı gibi soruların yanıtları aranmıştır. Araştırma bulguları betimsel analiz tekniği ilkeleri dâhilinde frekans ve yüzde değerleri kullanılarak grafiklerle desteklenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; incelenen lisansüstü tezlerinin %89'unun yüksek lisans düzeyinde %11'inin ise doktora düzeyinde olduğu görülmüştür. Tezlerin yıllara göre dağılımına bakıldığında en çok tez üretilen yılın 15 taneyle (%33) 2018 yılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kullandıkları yönteme göre tezleri ele aldığımızda ağırlıklı olarak nicel (%46) ve nitel (%39) yöntemlerin kullanıldığı görülse de deneysel (%4) ve karma (%11) yönteme de yer verdikleri saptanmıştır. Lisansüstü tezlerin örneklem ve çalışma grupları incelendiğinde üzerinde en fazla çalışılan grubun %51 oran ile ortaokul düzeyi en az çalışılan düzeyin ise %6 oran ile okul öncesi eğitim düzeyi olduğu görülmektedir. Üretildiği bilim alanlarına göre tezler incelendiğinde ise; en fazla tezin üretildiği bilim alanının Psikoloji anabilim dalı (%24) ve ardından Eğitim Bilimleri (%22), Rehberlik ve Psikoloji (%20), Okul Öncesi Eğitimi (%4) ve Sosyal Hizmetler anabilim dallarının yer aldığı özel eğitim alanında akran zorbalığı konulu tez olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: akran zorbalığı, lisansüstü tezler, zorba davranış

Abstract

The aim of this study is to examine the postgraduate theses written on peer bullying in terms of content. In accordance of the purpose of the study, 46 theses related to the concept of peer bullying which are accessible in the National Theses Center of the Council of Higher Education have been examined. The accessed theses were analyzed using the document analysis technique within the framework of qualitative research design. Accordingly, by examining the theses in terms of form and content, the answers to the questions such as the education level of the graduate thesis, the year it was published in and in which departments were done, were searched for. The research findings were supported by graphics using frequency and percentage values within the principles of descriptive analysis technique. According to the results obtained from the research, 89% of the examined postgraduate theses were found to be at post graduate level and 11% at the doctorate level. Considering the distribution of theses by years, it was concluded that the year in which the most theses were produced was 2018 with 15 thesis (33%). When we consider the theses in terms of the method they used, it was found that quantitative (46%) and qualitative (39%) methods were mainly used, but experimental (4%) and mixed (11%) methods were also included. When the sample and study groups of postgraduate theses were examined, it's seen that the most studied group is the secondary school level with the rate of 51% and the lowest studied level is the pre-school education level with the rate of 6%. When the theses are examined according to the fields of science in which they are produced, it was concluded that the field of science in which the most theses were produced is the Department of Psychology (24%), followed by the Departments of Educational Sciences (22%), Guidance and Psychology (20%) Preschool Education (4%) and Social Services.

Keywords: *peer bullying, postgraduate theses, bullying behavior*

GİRİŞ

Zorbalık kavramı son yıllarda literatürde geniş bir yer bulan ve çeşitli araştırmalarla üzerine yoğunlaşılacak bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorbalığa ilişkin tanımlar incelendiğinde bireye sürekli veya tekrarlı bir biçimde bir grup yada kişi tarafından uygulanan fiziksel ve duygusal şiddet (Bridge, 2003; Olweus, 1978; Olweus, 2005), kişiler arasındaki güç farkına bağlı olarak bir kişinin veya grubun diğerlerine karşı sürekli olarak ve kasıtlı bir biçimde saldırması (Furniss, 2000; Solberg ve Olweus, 2003); bireyleri yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum gibi değişkenlere bağlı olmaksızın bütün ortamlarda bir ya da birden fazla zamanda etkileyebilen bir sorun (Arslan ve Savaşer, 2009) olarak nitelendirilmektedir. Davranışların akran zorbalığı olarak tanımlanabilmesi için kasıtlı olarak zarar verme amacıyla saldırganlık içermesi, süreklilik göstermesi ve güç dengesizliğinin olması gerekmektedir (Olweus, 1999).

Zorbalık çeşitleri farklı biçimlerde ele alınmasına rağmen genel olarak doğrudan ve dolaylı zorbalık olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür. Doğrudan zorbalık, gözlemlenebilirlik esasına dayanması nedeniyle fiziksel ve sözel olarak ortaya çıkan zorba davranışları kapsamaktadır. Bu bağlamda birine vurma, itme, tekmeleme, ısırma, mağdurdan zorla bir şeyler alma, çalma gibi davranışlar fiziksel zorbalık (Nishioka, Coe, Burke, Hanita ve Sprague, 2011); hakaret etme, rencide etme, aşağılama, tehdit etme, alaycı yorumlarda bulunma gibi sözel zorbalıkları içerir (Psunder, 2010). Doğrudan zorbalıkta, zorbalığa maruz kalan kişi kendisine karşı açıkça yapılan sataşmaların veya saldırıların kim tarafından yapıldığını bilir. Ancak dolaylı zorbalık mağduru kasıtlı olarak dışlanması yoluyla sosyal olarak izole edilmesine neden olacak biçimde dolaylı olarak gerçekleşir. Kişinin kendisinin saldırması yerine saldırı aracı olarak başka insanları kullanarak bir tür sosyal manipülasyon yapmasını ve akran ilişkilerine zarar verecek biçimde söylenti yayılmasını veya sosyal dışlamayı kapsayan ilişkisel zorbalık olarak ortaya çıkar (Smith, 2013). Dolaylı olarak gerçekleşen zorbalıkta mağduru kim tarafından zorbalığa uğradığını bilme ihtimali oldukça düşüktür. Mağdur durumunda olan kişiye isim takma, alay etme, küçük düşürme, konuşmama, gruptan dışlama, dedikodu yapma gibi davranışlarda bulunulması söz konusudur. Hem doğrudan hem de dolaylı zorbalığın temel bileşeni devam eden rahatsızlık verme, usandırma, kötü davranma süreci oluşturma için mağdura yönelik fiziksel ve psikolojik şiddetin tekrar tekrar ortaya çıkmasıdır. Bununla birlikte, zorbalığın belirtilen farklı biçimleri bir kerede birden fazla biçimde olacak şekilde gerçekleşebilir.

Okul ortamında en yaygın ve genel davranış sorunlarından biri zorbalık yapma ve mağdur olmaktır (Espelage ve Swearer, 2003). Zorba davranışlar akademik yarışın veya sınıf ortamının kalabalık olmasının ya da olmamasının bir sonucu olarak değil bu davranışlarla ilişkili olan herkesin davranışları, inançları ve tutumları sonucu ortaya çıkmaktadır. Okulda zorbalık öğrencileri sadece psikososyal, duygusal ve fiziksel olarak etkilemekle kalmamakta aynı zamanda öğrencilerin akademik başarılarını ve sınıf içindeki çalışmalarını da etkilemektedir. İlgili alanyazınında zorbalık ve akademik başarı arasında doğrudan ilişki olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Chaux, Molano ve Podlesky, 2009; Kowalski ve Limber, 2013; Mundy, Canterford, Kosola, Degenhardt, Allen ve Patton, 2017). Akran zorbalığı ve düşük akademik başarının birbiriyle ilişkili olması tekrar tekrar mağdur olan öğrencilerin sınıftaki etkinliklere veya çalışmalara katılmalarına engel olacak ve bunun sonucunda da akademik başarılarını etkileyecek olumsuz duygusal ve psikolojik sonuçları deneyimlemesiyle ilgilidir. Zorbalığın depresyon, kaygı, stres, düşük özgüven ve düşük benlik algısı gibi içsel davranışların etkilerine eşlik etmesi düşük akademik başarının ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Mağdur öğrenciler akademik çalışmalarına yoğunlaşmalarında ve standart testlerde kötü performans göstererek düşük puan almada olumsuz bir benlik algısı geliştirmelerine neden olan zorbalık için kendilerini suçlamaktadırlar (Swearer ve Hymel, 2015). Zorba öğrenciler akranlarına göre daha güçlü, kendine güvenen, itici (Ziegler ve Rosenstein-Manner, 1991), okulda mutsuz olan, zorba davranışları onaylayan belli bir grup çocuk arasında popüler olan (Nansel vd., 2001; Olweus, 1997), duygusal olarak dengesizlik yaşayan, enerjik olan, dikkat çekmeye çalışan (Tani Franca, Paul, Greenman, Barry, Schneider ve Ma-nuela Fregoso, 2003), depresyon, kişilik bozukluğu ve intihar düşüncesi olan (Barker, Arseneault, Brendgen, Fontaine ve Maughan, 2008) öğrencilerdir. Zorbalık kurbanları akranlarıyla uyuşmayan, fiziksel olarak zayıf, sık sık ağlayan, hassas, aşırı kilolu, çabuk öfkelenen, sessiz, kendini göstermeyen, okulda iyi not alan ve içine kapanık öğrenciler olarak görülürler (Beaty ve Alexeyev, 2008).

Öğrencilerin cinsiyetleri, yaşları, aile yapıları gibi çeşitli faktörler öğrencilerin zorbalığa uğrayıp uğramama konusunda önemli ve belirleyici bir rol oynamaktadır. İlgili alan yazınında erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre zorba davranışları daha fazla sergiledikleri (Craig ve Pepler, 1995; Bilgin, 2007; Dölek, 2002; Tekin, 2006); erkeklerin kızlara göre sözel ve fiziksel zorbalığa daha sık maruz kaldıkları ancak kızların da uzun vadede zarar verici etkisi olan sözel veya dolaylı yollarla yapılan zorbalığa maruz kaldıkları bilinmektedir (Çayırdağ, 2006; Gültekin ve Sayıl, 2005; Koç, 2007; Longaretti, 2001; Whitney ve Smith, 1993).

Bununla birlikte, kızlar ve erkekler arasında akran zorbalığına uğramaya yönelik fark bulunmadığını gösteren araştırma sonuçları mevcuttur (Dölek, 2002; Gültekin ve Sayıl, 2005). Küçük yaştaki çocuklar arasında zorbalık daha fazla gerçekleşmektedir (Beaty ve Alexeyev, 2008). Özellikle ilköğretim seviyesindeki öğrencilerin yaş grubu arasında oldukça yaygın olduğu bilinmektedir (Kartal, 2009). Daha büyük yaştaki çocuklar arasında sözel ve duygusal zorbalık yaygın olduğu ancak fiziksel zorbalığın yaşla birlikte düşme eğilimi gösterdiği bilinmektedir (Cappadocia, Weiss ve Pepler, 2012; Dölek, 2002).

Son yıllarda okullarda artan zorbalık eğilimleri okullardaki eğitim öğretimi tehlikeye atmaktadır. Öğrencilerin gelişimini ve okula uyum sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Okulu adil, güvenilir ve kendine yakın algılama (Williams ve Guerra, 2007), kendini okula ait hissetme (Sprott, Jenkins ve Dobb, 2005) ile zorbalık arasında anlamlı ve negatif yönde ilişki olduğu belirtilmiştir. Öğrencilerin okulda şiddete ve zorbalığa uğramaları, onların akademik olarak başarısız olmalarına ve istenmeyen okul deneyimleri yaşamalarına sebep olmaktadır (Özdemir ve Sezgin, 2011). Pişkin'e (2002) göre, zorbalığa maruz kalan öğrenciler okuldan hoşlanmama duygusuna kapılmaktadır. Ayrıca okulda zorbalığa karışan öğrenciler, sonraki yaşantılarında suç işlemeyi sürdürmektedirler. Okullarda eğitim öğretim hizmetlerinin sağlıklı ilerlemesi için öğrencilerin kendilerini güvenli bir ortamda hissetmeleri gerekmektedir. Zorbalık yapan ya da zorbalığa maruz kalan öğrencilerin okuldan uzaklaştığı ve akademik başarılarının düşük olduğu bulunmuştur (Spriggs, Iannotti, Nansel ve Haynie, 2007).

Kaynaştırma sınıflarında özel gereksinimli çocuklarla yapılan bir araştırma da kaynaştırma öğrencilerinin %67'sinin, normal gelişim gösteren akranlarının ise %25'inin zorbalığa maruz kaldığını ortaya koymaktadır (Beaty ve Alexeyev, 2008). Otizm belirtisi olan çocuklar ile zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin normal gelişim gösteren akranları ile kıyaslandığında daha çok zorbalığa uğradıkları; en fazla sözel ve duygusal zorbalığa maruz kaldıkları ve daha çok sınıf arkadaşları tarafından zorbalığa maruz bırakıldıkları sonucuna ulaşmıştır (Eroğlu, 2018). Sarı ve Pürsün (2019)'ün araştırmasında ise; Öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencilerinin duygusal ve sözel zorbalık türlerine maruz kaldığını; fiziksel zorbalığı ise daha az gözlemlediklerini, öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerinin zorbalığa maruz kalmalarının içe kapanık olma, sosyalleşmekte güçlük çekme, çekingen olma ve kendini ifade edememe gibi kişilik özellikleri ile ilgili olduğunu; zorbalık yapan öğrencilerin ise arkadaşları arasında öne çıkmaya, kendini fark ettirmeye çalışan öğrenciler olduğunu, akran zorbalığının bahçe, sınıf, koridor ve okul dışında ailenin çocuğun yanında olmadığı yerlerde gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmen görüşlerinden yola çıkarak zorbalığa maruz kalma nedenleri, zorbalık yapma nedenleri, zorbalığın gerçekleştirildiği yerlerin tespiti ve önlenmesi için gerekli koşulların belirlenmesi ortaya konarak kaynaştırma öğrencilerin zorbalıkla baş etme stratejilerinin bulunması sağlanacaktır. Akran zorbalığına maruz kalan normal gelişim göstermeyen kaynaştırma öğrencilerin okullardan uzaklaşmasına neden olması engellenmelidir. Kaynaştırma öğrencilerinin topluma uyumu son derece önemlidir. Okullarda ortaya çıkan şiddet ve saldırganlık olaylarından dolayı zorbalık konusundaki araştırmaların daha fazla yapılmasını gerekli kılmaktadır (Yöndem ve Totan, 2007).

Öğrencilerin okula severek ve istekli olarak gitmeleri veya okula gitmeyi istememeleri, kaçınmaları veya uzaklaşmaları okul ortamında yaşadıkları ile bağlantılıdır. Okul ortamı öğrenciler açısından güven veren ve öğrencinin kendini rahat, mutlu ve güvende hissettiği yerler olmasına rağmen son zamanlarda okullarda öğrenciler arasında gerçekleşen olumsuz davranışların arttığı görülmektedir. Okullarda gerçekleşen akran zorbalığını önleyebilmek için okul kültürünün önemli bir unsuru olan okul yönetimi, rehberlik servisi, öğretmenler, aileler, öğrenciler ve görevli diğer personellerin akran zorbalığı konusunda bilgilerinin ve farkındalıklarının olması gerekmektedir. Genellikle iki kişi arasında olan ve bazı durumlarda seyirci olarak ifade edilebilecek kişilerin de dâhil olduğu karmaşık bir durum olarak yorumlanabilecek zorbalık ile mücadele edebilmek için öncelikle zorbalık kavramının tam olarak ne olduğu ve ortaya çıkmasına neden olan durumların netleştirilmesi gerekmektedir. Böylece akran zorbalığını önlemek amacıyla müdahale programlarının geliştirilmesi yönünde adım atılması sağlanmış olacaktır. Bu bağlamda ilgili alan yazınında akran zorbalığı ile ilgili yapılmış çalışmaların incelenmesi ve mevcut durumun ortaya koyulması yoluyla okullarda ortaya çıkan zorbalık probleminin önlenmesine yönelik yapılacak çalışmalara ışık tutulması amaçlanmaktadır. Akademik olarak yapılan bu çalışmaların incelenmesi ile birlikte konuyla ilgili yapılmış olan çalışmaların genel bir çerçevesini ortaya çıkarmak faydalı olacaktır. Akran zorbalığı konusunda çalışma yapmak isteyen gerek akademisyenlere gerekse de bu alanda lisansüstü yapacak araştırmacılara bu anlamda yol gösterebilecektir. İleriki çalışmalar için farklı fikirlerin oluşmasına katkı sağlayabilecektir. Bu alanda yapılmış olan çalışmaların hangi yıllarda yapıldığı, hangi yöntemlerin kullanıldığı, çalışma grupları hakkında bilgi vererek yapılacak olan çalışmalara yön verebilecektir. Araştırmacılara yapılması düşünülen çalışmalarla ilgili de zaman kazandırmış olacaktır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma lisansüstü çalışmalarda akran zorbalığı ile ilgili ülkemizde yapılan çalışanların ortaya koyulması amacıyla tasarlanmıştır.

2.1.Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada 2010-2019 yılları arasında akran zorbalığı konusunda tamamlanmış ve ulusal tez merkezinde yayınlanmış erişime açık lisansüstü tezler incelenmiştir. Araştırmada birinci ölçüt; tezlerin 2010-2019 yılları arasında yapılmış olmasıdır. Bu konuyla ilgili sınırlı sayıda da olsa çalışma mevcuttur. Özellikle 2000 yılından önce yapılmış bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Belirtilen bilim dalında Yükseköğretim Kurulu Tez Dokümantasyon Merkezine kayıtlı toplam 66 tez arasından erişime açık 46 tez incelenmiştir. Verilerin toplanması esnasında öncelikle YÖK'ün internet sitesinde var olan ulusal tez merkezi sayfasında bilim dalı “Sosyal Bilimler”, “Akran zorbalığı” anahtar kelimesi girilerek erişime açık olan tezlere ulaşılmıştır. Erişime açık tezler arasından akran zorbalığı ile ilgili yüksek lisans ve doktora düzeyinde 46 tez araştırma kapsamında incelenmiştir.

2.2. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri YÖKTEZ'in sayfasında elektronik ortamda “Akran zorbalığı” anahtar kelimesi kullanılarak toplanmıştır. Araştırma kapsamında akran zorbalığı ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi amacıyla YÖKTEZ’de farklı eğitim düzeyinde yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinden PDF formatında tam metinlerine ulaşılan 46 adet tez incelenmiştir. Tezlerin incelenmesinde veri toplama aracı olarak araştırmanın amaçlarına uygun olarak araştırmacılar tarafından oluşturulan lisansüstü tez inceleme formundan yararlanılmıştır.

Lisansüstü tez inceleme formu, tezlerin incelenmesinden önce araştırmacılar tarafından ilgili alan yazında önceden kullanılan tez inceleme formlarına bakılarak oluşturulmuştur. Bu formda daha önce alan yazında tezlerin incelenmesinde ele alınan temalardan faydalanılmıştır. Tezlerin incelenmesiyle birlikte forma daha sonradan başka temalar da eklenmiş ve form son halini almıştır. Formun ilk kısmında tezin adına, yapıldığı yıllara, tezin çalışma alanına, çalışma grubuna, tezde benimsenen araştırma yöntemine, okul türüne, özel eğitim ile ilgisine, gerçekleştirilen lisansüstü düzeye göre dağılımlarına da bakılması araştırmacılar tarafından kararlaştırılmıştır. Bu araştırmalardan sonra formun son hali oluşturulmuştur.

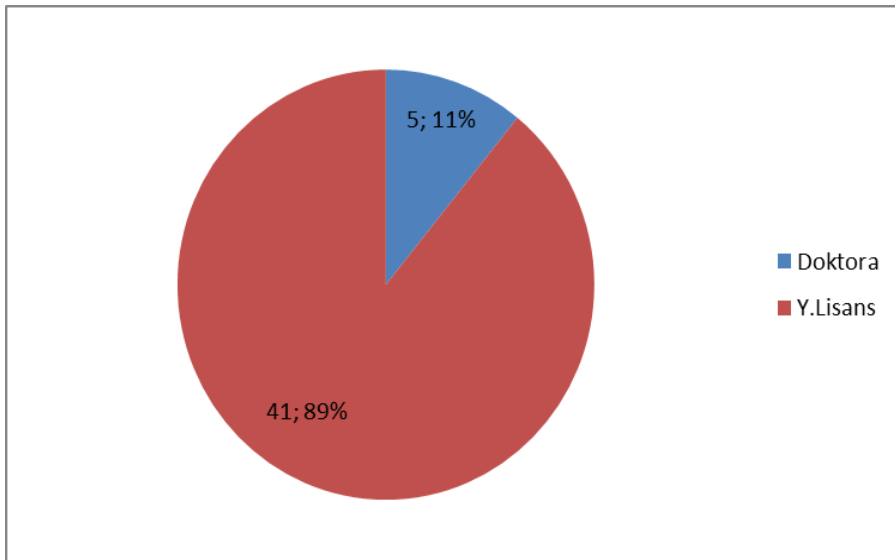
2.4. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin oluşturulan formda yer alan diğer maddeler ise betimsel analiz tekniği kullanılarak frekansları belirlenmiştir. Öğelerin hangi sıklıkla görüldüğünün anlaşılması için verilerin frekans türünden ifade edilmesi, ögenin yoğunluğunu ve önemini anlamayı sağlamaktadır (Bilgin, 2006). Bu nedenle analiz sonucunda elde edilen bulgular frekans ve yüzde değerleri verilerek sunulmuştur.

3. BULGULAR

Bu bölümde Türkiye’de 2010-2019 yılları arasında akran zorbalığı konusunda yapılan lisansüstü tezlere ait bulgular yer almaktadır. Akran zorbalığı konusundaki lisansüstü tezlerin eğitim düzeyi açısından dağılımları Tablo 1’de sunulmuştur.

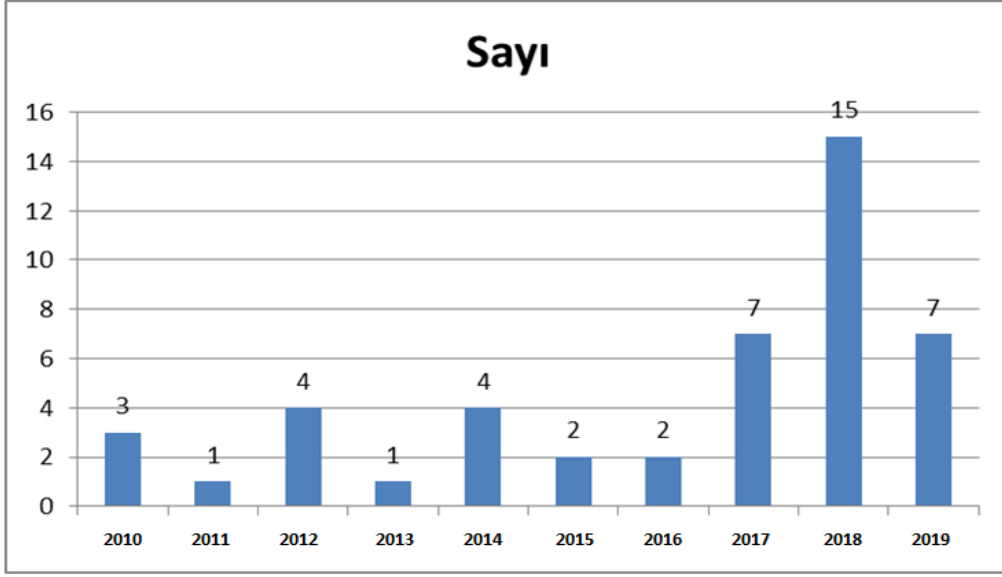
Tablo 1. Araştırmaya dahil edilen tez çalışmalarında doktora ve yüksek lisans dağılımı.

2010-2019 yılları arasında yapılan lisansüstü tezlerin sayısı 46 dır. Lisansüstü tezler eğitim düzeyi olarak incelendiğinde yüksek lisans tezlerinin oranının %89 (n=41) olduğu görülmektedir. Doktora tezlerinin oranı ise %11 (n=5) dir. Araştırma bulgularına bakıldığında en çok yüksek lisans tezinin yapıldığı ve akran zorbalığı ile ilgili doktora çalışmasının ise çok az sayıda yapıldığı söylenebilir.

Akran zorbalığı konusundaki lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımları Tablo 2’de sunulmuştur.

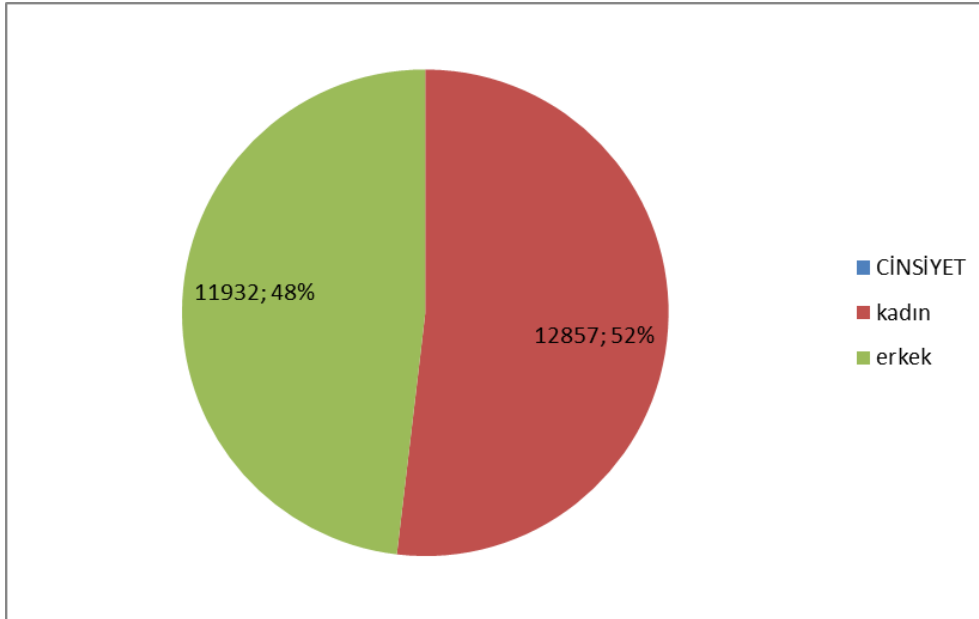
Tablo 2. Araştırmaya dahil edilen tez çalışmalarının yıllara göre dağılımı.

Tablo 2 incelendiğinde 2010-2019 yılları arasında yapılan lisans üstü tezler en fazla on beş (%33) tez ile 2018 yılına aittir. 2011 ve 2013 yıllarında sadece birer (%2) tez mevcut-tur. 2019 yılında yayınlanmış olan yedi (%15) teze ulaşılmıştır.

Akran zorbalığı konusundaki lisansüstü tezlere dahil edilen çalışma grubunun dağılım-ları Tablo 3'te sunulmuştur.

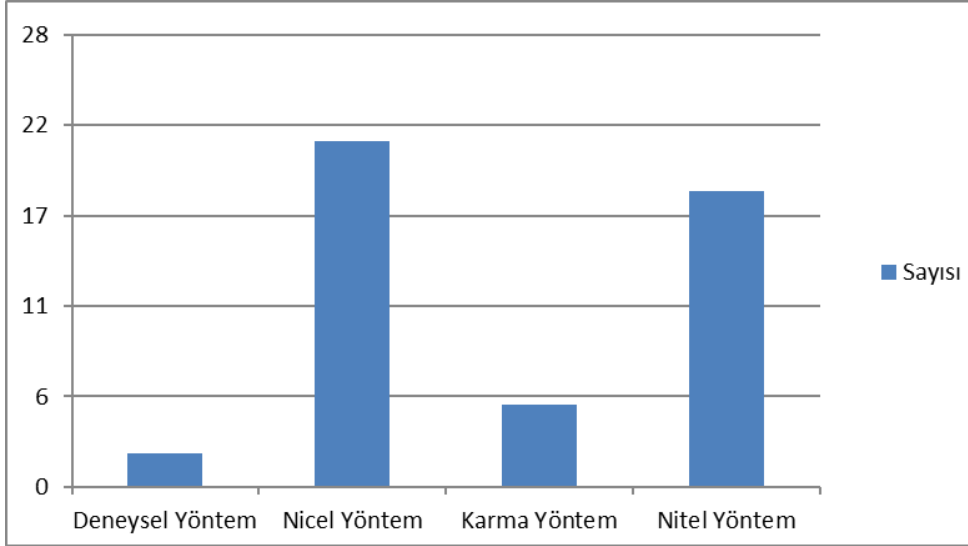
Tablo 3. Araştırmaya dahil edilen çalışma grubunun dağılımı.

Tablo 3 incelendiğinde araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin %52'sinin (n:12857) kız, % 48'inin (n:11932) erkek olduğu görülmektedir.

Akran zorbalığı konusundaki lisansüstü tezlerin kullanılan yöntemlere göre dağılımları Tablo 4'te sunulmuştur.

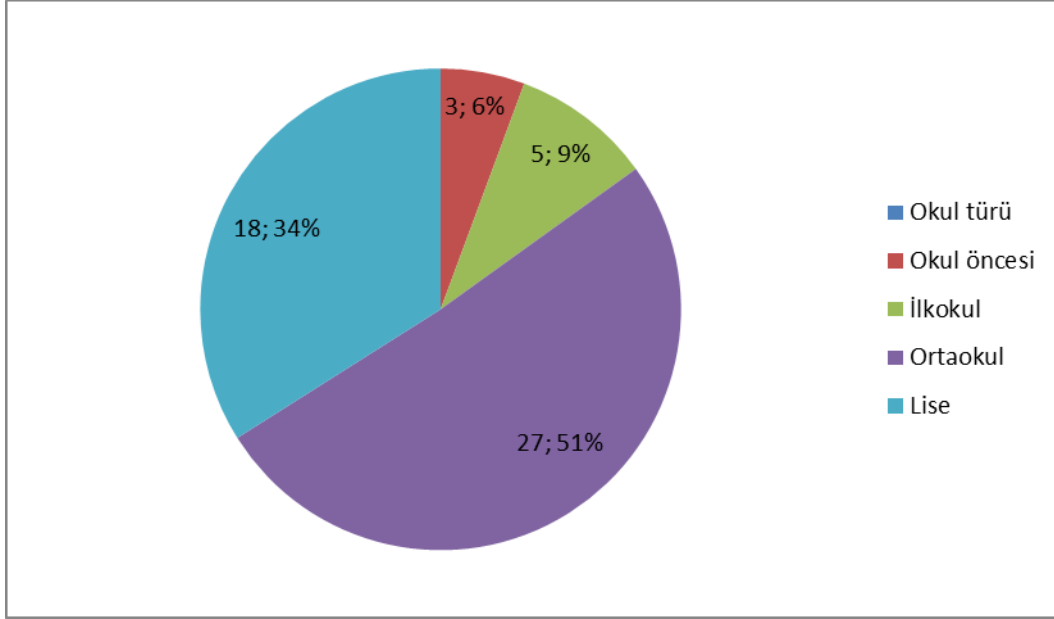
Tablo 4. Araştırmaya dâhil edilen çalışmalarda kullanılan yöntemlerin dağılımı.

Tablo 4 incelendiğinde tezlerin % 46'sının (n: 21) nicel yöntem, %39'sinin (n: 18) nitel yöntem, % 11'inin (n:5) karma yöntem ve %4'ünün (n: 2) deneysel müdahale ile desenlendiği görülmektedir. Nicel yöntemin nitel yönteme göre daha fazla tercih edildiği görülse de nitel yöntemin de yapılan çalışmalarda ağırlıklı bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Deneysel müdahale yöntemin oldukça az tercih edildiği görülmektedir.

Akran zorbalığı konusundaki lisansüstü tezlerin okul türlerine göre dağılımları Tablo 5'te sunulmuştur.

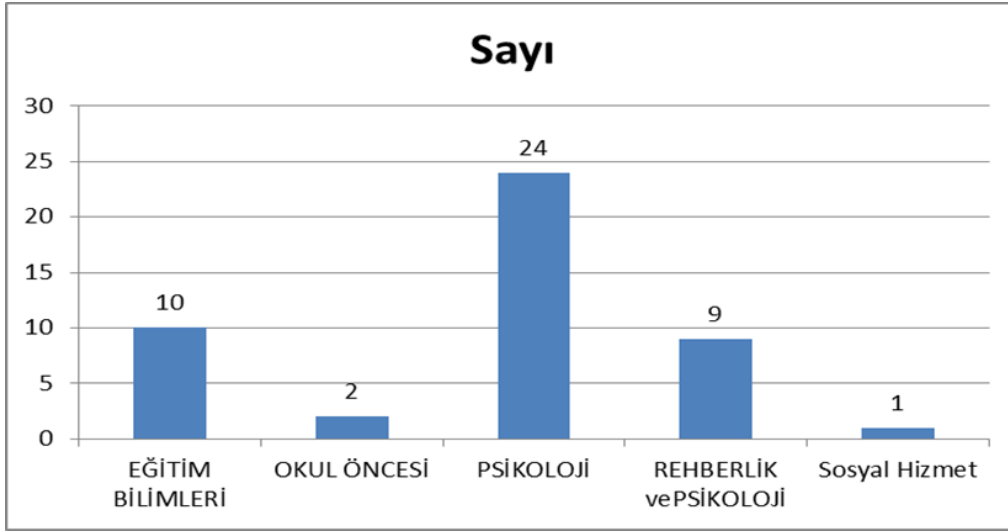
Tablo 5. Araştırmaya dâhil edilen okul türlerinin dağılımı

Tablo 5 incelendiğinde araştırmaların en fazla yapıldığı okul türünün %51 oran ile (n:27) ortaokul olduğu görülmektedir. En az araştırmanın yapıldığı okul türü ise %6 (n:3) ile okul öncesidir. Ortaokuldan sonra en fazla araştırma yapılan okul türü sıralamasında lise %34 (n:18) ile ikinci sırada yer almaktadır. Araştırmaların yürütüldüğü diğer bir okul türü ise %9 oran ile (n:5) ilkokuldur. Okul öncesi %6 (n:3) ise en son sırada bulunmaktadır.

Akran zorbalığı konusundaki lisansüstü tezlerin anabilim dallarına göre dağılımları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Araştırmaya dâhil edilen çalışmaların anabilim dallarına göre dağılımı.

Tablo 6 incelendiğinde lisansüstü tezlerin %52'sinin (n:24) Psikoloji, %22'sinin (n:10) Eğitim Bilimleri, %20'sinin (n:9) Rehberlik ve Psikoloji, %4'ünün (n:2) Okul Öncesi ve %2'si'nin (n:1)'si Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı'nda yapıldığı görülmektedir.

4. SONUÇ

'Akran Zorbalığı Kavramının Lisansüstü Tezlerde İncelenmesi' amacıyla yapılan bu araştırmada 46 lisansüstü teze erişilmiştir. Lisansüstü tezlere bakıldığında en çok yüksek lisans düzeyindeki tezlerde akran zorbalığı konusunun tercih edildiği görülmektedir. Bu bağlamda araştırmada incelenen toplam 46 lisansüstü tezin 41 tanesinin yüksek lisans düzeyinde olduğu geriye kalan 5 lisansüstü tezin ise doktora tezi olduğu ortaya çıkmıştır. Doktora tezlerinin sayısının oldukça düşük olduğu söylenebilir. Akran zorbalığı ile ilgili lisansüstü tezler en çok 2018 yılında yapılmış (15 lisansüstü çalışma), bunu 2017 ve 2019 eğitim- öğretim döneminde yapılan yedişer lisansüstü izlerken 2012 ve 2014 yıllarında dörder, 2010 yılında üç ve 2015-2016 yıllarında ise ikişer lisans üstü araştırmanın yapıldığı görülmektedir. 2011-2013 yılında ise yalnızca birer tane yüksek lisans tezi yapılmıştır.

5. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Ülkemizde zorbalığın doğasını anlamaya ve tanımlamaya yönelik çalışmaların 2000'li yıllardan sonra gerçekleştiği bilinmektedir (Burnukara ve Uçanok, 2012). Ancak akran zorbalığını inceleyen araştırmaların ilgili alanyazınında çok daha önce yer aldığı da dikkat

çekmektedir. Araştırma kapsamında ele alınan araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde akran zorbalığı konusuna 2017 tarihinden sonra daha fazla yer verildiği ve konuyla ilgili daha fazla ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Yapılan araştırmaların ortaokul kademesine yoğunlaştığı ve akran zorbalığı çalışmalarında en az okul öncesinde ele alındığı görülmektedir Yaşları itibari ile ergenlik döneminde akranlar arasında çıkan zorba davranışların daha fazla olacağı düşünülmektedir araştırmalarda ortaokul öğrencilerinin daha fazla tercih edildiği söylenebilir. Akran zorbalığı ile yapılan çalışmalar özel gereksinimli çocukların devam ettiği okul türlerinde ve kademelerinde de araştırılmaya devam edilmeli ve ortaya çıkan sorunlara çözümler bulunmalıdır. Tespit edilen sorunların aile, okul ve bu işin uzmanlarıyla paylaşılması gerekmektedir.

İncelenen araştırmaların yapıldığı anabilim dallarına ait bulgular ise en fazla psikoloji (24 adet), daha sonra eğitim bilimleri (10 adet), rehberlik ve psikoloji (9 adet), okul öncesi (2 adet) ve en son olarak sosyal hizmetler (1 adet) alanında olduğunu bulgulanmıştır. Kaynaştırma sınıflarında özel gereksinimli öğrencilerinin %67'sinin, zorbalığa maruz kaldığını araştırmalarla (Beaty ve Alexeyev, 2008) ortaya konulmasına rağmen ülkemizde özel eğitim alanında akran zorbalığı konusunda tez çalışması bulunmamakta konuyla ilgili sınırlı sayıda makale bulunmaktadır. Otizm belirtisi olan çocuklar ile zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin normal gelişim gösteren akranları ile kıyaslandığında daha çok zorbalığa uğradıkları; en fazla sözel ve duygusal zorbalığa maruz kaldıkları ve daha çok sınıf arkadaşları tarafından zorbalığa maruz bırakıldıkları sonucuna ulaşmıştır (Eroğlu, 2018). Sarı ve Pürsün (2019)'ün araştırmasın ise; öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencilerinin duygusal ve sözel zorbalık türlerine maruz kaldığını bulgulanmıştır. Akran zorbalığını farklı boyutları ile el alan farklı alanlarda yapılan araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Psikoloji alanının insanı ve davranışlarını ele alan bir bilim olduğu düşünüldüğünde akran zorbalığı konusunu ele alan araştırmaların çok olmasının nedeni olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda araştırmanın sonucunda aşağıdaki öneriler sunulmuştur;

1. Her okul türü ve kademesinde akran zorbalığına yönelik lisans üstü çalışmaların sayısının ve niteliğinin artırılması gerekmektedir.
2. Betimsel çalışmaların yanında özellikle akran zorbalığına yönelik müdahale programlarının sunulduğu lisans üstü çalışma ve yayınların sayılarının artırılması gerekmektedir.

3. Özellikle kaynaştırma sınıflarında yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin akran zorbalığı ile baş edebilmesi için uygun becerilerin öğretimine yer verilmelidir.
4. Akran zorbalığını farklı boyutlarıyla ele alan müdahale programlarının geliştirilmesi gerekmektedir.
5. Akran zorbalığının erken dönemde uygulanacak müdahale programlarıyla önlenerek oluşabilecek olası güç durumların önüne geçilmelidir.

KAYNAKÇA

Arslan Özdiñer, S. ve Savaşer, S. (2009). Okulda zorbalık. *Milli Eğitim Dergisi*, 184, 218-227.

Barker, E., Arseneault, L., Brendgen, M., Fontaine, N., ve Maughan, B. (2008). Joint development of bullying and victimization in adolescence. Relations to delinquency and self-harm. *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 47, 1030-1038.

Beaty, L. A., ve Alexeyev, E. B. (2008). The problem of school bullies: What the research tells us. *Adolescence*, 43(169), 1.

Bilgin, A. (2007). Yatılı ve gündüzlü ilköğretim okulu öğrencilerinin zorbalığa ilişkin görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(1), 1-18.

Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi

Bowes, L., B. Maughan, A. Caspi, T. E. Moffitt, ve L. Arseneault (2010). Families promote emotional and behavioural resilience to bullying: evidence of an environmental effect. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 51, 809-817.

Bowes, L., L. Arseneault, B. Maughan, A. Taylor, A. Caspi, ve T. E. Moffitt (2009). School, neighborhood, and family factors are associated with children's bullying involvement: a nationally representative longitudinal study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 48, 545-553.

Brendgen, M., Girard, A., Vitaro, F., Dionne, G., ve Boivin, M. (2016). Personal and familial predictors of peer victimization trajectories from primary to secondary school. *Developmental Psychology*, 52, 1103-1114.

Bridge, B. (2003). *Zorbalık: Bilinmeyen çeşitleri ve çözümleri*. İstanbul: Beyaz Yayınları

Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). İlk ve orta ergenlikte akran zorbalığı: Gerçekleştiği yerler ve baş etme yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15(29), 68-82.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.

Cappadocia, M.C., Weiss, J.A., ve Pepler, D. (2012). Bullying experiences among children and youth with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 42, 266-277.

Card, N.A. ve Hodges, E.V.E. (2008). Peer victimization among school-children: Correlations, causes, consequences, and considerations in assessment and intervention. *School Psychology Quarterly*, 23(4), 451–461.

Chaux E, Molano A, Podlesky P. Socio-economic, socio-political and socio-emotional variables explaining school bullying: A country-wide multilevel analysis. *Aggressive Behavior*, 35(6), 520-529.

Craig, W.M. ve Pepler, D.J. (1995, Mart). *Aggression and victimization: Are they related?* Society for Research on Child Development, Indianapolis.

Çayak, S. , Eskici, M.(2017) Eğitim bilimleri anabilim dalında yapılan yüksek lisans tezlerine genel bir bakış. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 211-226.

Çayırdağ, N. (2006). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin okul kültürünü algılayışları ile zorbalık eğilimleri ve zorbalıkla baş etme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Doğan Çevirgen, B. (2018). *Geleneksel akran zorbalığı, sanal zorbalık ve ebeveyn izlemesinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü üniversitesi, Malatya.

Doğan-Ateş, A. ve Yağmurlu B. (2010). Examining victimization in Turkish schools. *European Journal of Educational Studies*, 2(1), 31-37.

Dölek, N. (2002). *Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve önleyici bir program modeli* (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Ergün, N. (2015). *Erken ergenlerde okul, aile ve demografik değişkenlere göre akran zorbalığının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Eroğlu, M. (2018). *Örgün Eğitime Devam Eden Otizm Spektrum Bozukluğu Tanılı Çocuklarda Akran Zorbalığı* (Tıpta Uzmanlık Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Espelage, D.L., ve Swearer, S.M. (2003). Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? *School Psychology Review*, 32, 365–383.

Farrington, D. P. (1993). Understanding and preventing bullying. *Chicago Journals*, 17, 381-458.

Furniss, C. (2000). Bullying in schools: it's not a crime - is it. *Education and The Law*, 12(1), 9-29.

Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi* (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.

Graham, S., Bellmore, A. D. ve Mize, J. (2006). Peer victimization, aggression, and their co-occurrence in middle school: Pathways to adjustment problems. *Journal of Abnormal Child Psychology: An Official Publication of the International Society for Research in Child and Adolescent Psychopathology*, 34(3), 363–378.

Gültekin, Z. ve Sayıl, M. (2005). Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 8(15), 47-61.

Kapıcı, E.G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13.

Kartal, H. (2009). Öğretmen adaylarının uygulama okullarındaki zorbalıkla ilgili değerlendirmeleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 141-172.

Kocaşahan, N. (2012). *Lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

Kocatürk, M. (2014) . *Ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı ile siber zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Koç, Z (2006). *Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması* (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Kowalski, R.M. ve Limber, S. P. (2013). Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health*, 53(1), 13-20.

Longaretti, L. (2001). Making schools safe for learning. *EQ Australia*, 1, 39-41.

Mundy, L.K., Canterford, L., Kosola, S., Degenhardt, L., Allen, N.B. ve Patton, G.C. (2017). Peer victimization and academic performance in primary school children. *Academic Pediatrics*, 17(8), 830-836.

Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R.S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B. ve Peter Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: prevalence and association with psychosocial adjustment. *Jama*, 285(16), 2094-2100.

Nishioka, V., Coe, M., Burke, A., Hanita, M., ve Sprague, J. (2011). Student-reported overt and relational aggression and victimization in grades 3-8. *Issues and Answers Report, REL 2011(114)*, 1-42.

Olweus, D. (1993). *Bullying At School: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.

Olweus, D. (1999). Sweden. İçinde P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano ve P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross national perspective*. London and New York: Routledge.

Olweus, D. (2005). A useful evaluation design, and effects of the Olweus bullying prevention program. *Psychology, Crime & Law*, 11, 389-402.

Papatya, E. ve Yaşar, Ş. (2015). İlkokul matematik derslerine yönelik yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 113-124.

Perren, S. ve Alsaker, F. D. (2006). Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims and bullies in kindergarten. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(1), 45-57.

Psunder, M. (2010). The identification of teasing among students as an indispensable step towards reducing verbal aggression in schools. *Educational Studies*, 36(2), 217-228.

Sarı, H., ve Pürsün, T. (2019). Kaynaştırma Sınıflarında Akran Zorbalığının Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Açısından İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Yıl: 19, Sayı: 44, ISSN: 2148-9424

Smith, P.K. ve Sharp, S. (1994). The problem of school bullying. İçinde P.K. Smith ve S. Sharp (Eds). *School bullying: Insights and perspectives*. London: Routledge.

Solberg, M.E. ve Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire. *Aggressive Behavior*, 29(3), 239-268.

Swearer, S.M. ve Hymel, S. (2015). Understanding the psychology of bullying: Moving toward a social-ecological diathesis–stress model. *American Psychologist*, 70(4), 344.

Tani, F., Paul S., Greenman, B., Schneider, H. ve Manuela, F. (2003). Bullying and the big five: A study of childhood personality and participant roles in bullying incidents. *School Psychology International*, 24(2), 131-146.

Tekin, M. (2006). *Sınıf öğretmenlerinin ilköğretim okullarında öğrenim gören öğrencilerin zorbalığa maruz kalmaları ile ilgili tutum ve görüşleri*. I. Şiddet ve Okul Sempozyumu, İstanbul: MEB ve UNICEF İşbirliği.

Whitney, I. ve Smith, P. K. (1993). A survey of the nature and extent of bullying in junior, middle and secondary schools. *Educational Research*, 32,3-25.

Yöndem, Z. D. ve Totan, T. (2007). Ergenlerde zorbalığın anne baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(2), 53-68.

Ziegler, S. ve Rosenstein-Manner, M. (1991). *Bullying at school: Toronto in an international context*. Canada: Toronto Board of Education, Research Services.